
Mr MIOMIR GATALOVIĆ, istraživač-saradnik

Institut za savremenu istoriju

Beograd, Trg Nikole Pašića 11

UDK 342.4(497.1)"1963"(093.2)

342.24(497.115)"1959/1963"(093.2)

PRERASTANJE AUTONOMNE KOSOVSKO- METOHIJSKE OBLASTI U AUTONOMNU POKRAJINU KOSOVO I METOHIJU 1959–1963.*

APSTRAKT: U članku se razmatraju politički razlozi, način sprovođenja i primarne posledice prerastanja Autonomne Kosovsko-metohijske oblasti u Autonomnu Pokrajinu Kosovo i Metohiju, od teritorijalnog zaokruživanja Kosova i Metohije iz 1959. godine do usvajanja Ustava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije iz 1963. godine. Taj ustav je omogućio pravno izjednačavanje Autonomne Pokrajine Kosova i Metohije sa Autonomnom Pokrajinom Vojvodinom u sastavu Socijalističke Republike Srbije.

KLJUČNE REČI: Jugoslavija, Srbija, Kosovo i Metohija, autonomija, teritorijalno zaokruživanje, komunalni sistem, Ustav SFRJ iz 1963, Albanci, Josip Broz Tito, Fadilj Hodža, Petar Stambolić

U cilju razumevanja uzroka i toka prerastanja Autonomne Kosovsko-metohijske oblasti (AKMO) u Autonomnu pokrajinu Kosovo i Metohiju (APKM) od važnosti je prvo sagledati proces teritorijalnog zaokruživanja Kosova i Metohije iz 1959. godine. U pitanju je bilo stvaranje preduslova za ustavno-pravno izjednačavanje AKMO sa Autonomnom Pokrajinom Vojvodinom (APV) u sastavu Narodne Republike Srbije (NRS), pri čemu bi trebalo naglasiti da je NRS bila jedina od šest jugoslovenskih republika koja je u svom sastavu imala autonomne jedinice, i to dve. Iako su u još nekim republikama Federativne Narodne Republike Jugoslavije (FNRJ) postojali uslovi za stvaranje autonomnih jedinica, od preuzimanja državne vlasti 1945. godine Savez komunista Jugoslavije (SKJ) na čelu sa Josipom Brozom Titom (1892–1980) odlučno je stajao na stanovištu da u drugim delovima

* Rad je deo projekta *Konflikti i krize: saradnja i razvoj u Srbiji i regionu u 19. i 20. veku* (47030), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Federacije ne treba stvarati autonomije. Samo prerastanje AKMO u APKM izvršeno je u sklopu donošenja novog ustava jugoslovenske federacije tokom 1963. godine kada je FNRJ preimenovana u Socijalističku Federativnu Republiku Jugoslaviju.

Teritorijalno zaokruživanje Kosova i Metohije 1959. godine

U skladu sa marksističkim postavkama, pripreme za uvođenje novog opštinskog tzv. *komunalnog sistema* u Jugoslaviji započele su krajem 1954. godine. Rukovodstvo SKJ, kao kreator državne politike, smatralo je da bi komuna trebalo da postane osnovna ćelija društva i da bi lokalni organi vlasti trebalo da se razvijaju kao asocijacije neposrednih proizvođača udruženih na teritorijalnoj osnovi, što se uklapalo u koncepcije samoupravljanja, decentralizacije i razvijanja socijalističke demokratije. Zakonom o uređenju opština i srezova iz juna 1955. opštine su teritorijalno uvećavane sa tendencijom da postepeno preuzmu nadležnosti srezova, tako da je do 1. septembra u Jugoslaviji smanjen broj srezova sa 351 na 107 i broj opština sa 4.052 na 1.479, odnosno u Srbiji sveden broj srezova sa 133 na 42 i broj opština sa 2.253 na 737. Tokom 1957. broj srezova je na jugoslovenskom nivou dodatno smanjen na 95, a ove promene bile su potvrđene i u dokumentima Sedmog kongresa SKJ iz 1958. godine. Navedene izmene tada još uvek nisu bitno uticale na AKMO, koja je i dalje bila podeljena na pet srezova: Prištinski, Pečki, Kosovskomitrovački, Prizrenski i Gnjilanski.¹

Politička, društvena i ekonomska situacija u AKMO početkom 1959. godine nije bila dobra, budući da je u pitanju bilo najnerazvijenije područje ne samo u NRS, već i u FNRJ. Poseban problem predstavljala je stalna jugoslovenska propaganda među albanskim stanovništvom Kosova i Metohije koju je forsiralo rukovodstvo Narodne Republike Albanije (NRA). Shodno tome, SKJ je pojačao upućivanje najviših partijskih i državnih rukovodilaca u AKMO sa zadatkom da širokim narodnim masama, pre svega albanskom stanovništvu kao dvotrećinski zastupljenom u Oblasti, objasnjavaju i ukazuju šta je sve pozitivno jugoslovenska država učinila za njih. O navedenom eksplicitno svedoči proslava 40-godišnjice KPJ, kada je u Đakovici 15. marta 1959. održan veliki narodni miting na kojem je sekretar Oblasnog komiteta Saveza komunista Srbije za Kosovo i Metohiju (OK SKS za KM) Fadilj Hodža (1916–2001) rekao da je *NOB rešila nacionalno pitanje*

¹ B. Petranović, *Istorija Jugoslavije 1918–1988*, III, Beograd 1988, 341; Lj. Dimić, *Istorija srpske državnosti. Srbija u Jugoslaviji*, III, Novi Sad 2001, 363; P. Imami, *Srbi i Albanci kroz vekove*, Beograd 2000, 306; D. Bilandžić, *Historija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Glavni procesi 1918–1985*, Zagreb 1985, 229; *Sedmi kongres Saveza komunista Jugoslavije. Stenografske beleške*, Beograd 1958, 68.

za sve narodnosti u Jugoslaviji i nacionalne manjine, da je po prvi put u Titovoj Jugoslaviji Šiptarima omogućeno da slobodno i ravnopravno grade svoj život, da zbog toga postoji ogromno oduševljenje Šiptara Kosova i Metohije za izgradnju socijalističke Jugoslavije i da mnogi ljudi ili neće ili ne mogu da shvate kako to da su oni Šiptari koji su nekada gajili separatističke težnje postali tako fanatični Jugosloveni. Takođe, on je poručio rukovodstvu NRA na čelu sa Enverom Hodžom (1908–1985) da Jugoslavija brine za domaće Albance i da oni kroz narodnu vlast i komunalni sistem upravljaju sami sobom.²

Tokom leta 1959. godine, potpredsednik Izvršnog veća AKMO Ali Šukrija (1919–2005) izjavio je kako se *politika i praksa SK i socijalističke Jugoslavije prema nacionalnim manjinama uvek sastojala u tome da omogućava i obezbeđuje njihov svestrani razvitak*, dok je član Centralnog komiteta Saveza komunista Srbije (CK SKS) Milija Kovačević (1914) poručio da *dese-tine hiljada Šiptara rade u organima radničke i društvene samouprave, počev od mesnih odbora pa sve do Savezne narodne skupštine, i ravnopravno učestvuju u raspodeli svih dobara*, što je označio kao *najveće dostignuće jugoslovenske socijalističke demokratije*. Interesujući se za opravdanost društveno-ekonomskih ulaganja u razvoj Oblasti, predsednik Narodne skupštine Srbije Jovan Vese-linov (1906–1982) i predsednik Republičkog izvršnog veća Miloš Minić (1914–2003) apelovali su tokom posete AKMO da se reši nedostatak struč-nih kadrova i zatražili *šire i smelije* proširenje mreže srednjih stručnih škola.³

Pitanje budućih teritorijalnih promena u AKMO pokrenuto je na sednici Izvršnog komiteta CK SKS 12. septembra 1959, kada je Slobodan Penezić Krcun (1918–1964) podneo izveštaj sa diskusija održanih u kos-metskim srezovima tokom kojih su upućene molbe da se još neko vreme toleriše aktuelno stanje u pogledu broja i veličine srezova i opština i predla-gano eventualno spajanje nekoliko manjih opština, što je argumentovano velikom društvenom zaostalošću. Na narednoj sednici Izvršnog komiteta CK SKS, održanoj 28. septembra, jedina tačka dnevnog reda bila je *O pred-stojećim promenama u administrativnoj podeli*, u vezi sa čime je referat pod-neo Stevan Doronjski (1919–1981), koji je istakao pravilnost politike SK na Kosovu i Metohiji povodom *nacionalnog i socijalnog oslobođenja Albanaca* i pohvalio nacionalni sastav rukovodećih organa komuna i Narodnog odbora (NO) AKMO. Iznevši podatak da u partijskom članstvu na teritoriji NRS

² Uspešnom propagandom oblasnog političkog rukovodstva stvoreni su uslovi da predsednik Savezne narodne skupštine Petar Stambolić (1912–2007) 1. marta 1959. bude izabran za delegata na Četvrtom kongresu SKS u ime komunista rudara Starog Trga. Videti: *Petar Stambolić izabran za delegata u Starom Trgu*, Jedinstvo, 2. mart 1959; *Hajka Envera Hodže služi jedino neprijateljima albanskog i jugoslovenskog naroda*, Jedinstvo, 16. mart 1959.

³ Z. V., *Godine najintenzivnijeg privrednog razvitka*, Jedinstvo, 13. jul 1959; *Štrajk rudara ostaće živ dokument u istoriji naše Partije*, Jedinstvo, 20. jul 1959; *Slavlje u Ramljanu*, Jedinstvo, 28. septembar 1959; *Hemijska industrija na Kosovu*, Jedinstvo, 5. oktobar 1959.

postoji 17.831 Albanac i 318 Turaka, on je kritikovao svako gledanje na nacionalne manjine kao na *građane posebne vrste kojima se poklanjaju privilegije* i čiju *lojalnost prema socijalističkoj Jugoslaviji treba stalno proveravati*. U potonjoj diskusiji, odbačeno je postojanje *manjinskog pitanja* kao posebnog i zatraženo da se u Oblasti *pođe putem ukidanja srezova kako bi se nacionalnim manjinama omogućilo veće ostvarivanje prava*. Plenum OK SKS za KM je 10. oktobra usvojio predlog nove teritorijalne podele Kosova i Metohije koja je predviđala ukidanje srezova i smanjivanje broja opština od 1. januara 1960. godine.⁴

Prva vest o ovim promenama objavljenja je u oblasnom listu *Jedinstvo* 12. oktobra 1959, pri čemu je neophodnost ukidanja srezova i ukрупnjavanja opština objašnjena *potrebom koju nalažu život i dalji ekonomski društveni razvitak*. Okviran plan je bio da se formiraju opštine koje bi prosečno obuhvatale po 50 naselja sa oko 27.000 stanovnika. Proširenje teritorija opština na oko 36.000 ha pravdano je time da će ono podstaći udvostručenje njihovog ukupnog društvenog bruto proizvoda, pri čemu je isprva planirano da najveća opština bude Prizren sa oko 50.000 i najmanja Štrpce sa preko 10.000 stanovnika. Sekretar OK SKS za KM Dušan Mugoša (1914–1973) pohvalio je ovaj predlog kao *sazrevanje naše komune* i zatražio da se uspostavi direktna veza između OK SKS za KM i opštinskih komiteta, kao i da se iz oblasnih foruma u opštine pošalje izvestan broj *političko i stručno najzrelijih* kadrova. F. Hodža je ukazao da je postojala ideja da se srezovi ranije ukinu, ali da su oni ipak ostavljeni da bi *pomogli opštinama pri uhodavanju komunalnog sistema*. Kako je dalje objasnio: *Praksa je u proteklom periodu pokazala da su se velike i ekonomski jače opštine vrlo brzo afirmisale i osamostalile, dok sa manjim opštinama to nije bio slučaj. Zbog svega toga, mi smo došli do zaključka da treba ići na velike opštine. One bi trebalo da predstavljaju jedinstvenu teritorijalnu i ekonomsku zajednicu koja bi bila u stanju da se u narednom periodu razvija bržim tempom, afirmiše i osamostali*. S obzirom da su srezovi postali *suvišna instanca između opštine i Oblasti*, F. Hodža je zaključio da bi po njihovom ukidanju trebalo obrazovati jedinstveni budžet i društveni plan za celu AKMO.⁵

Referat *Pitanje daljeg razvitka komune i teritorijalne podele* podneo je S. Penezić Krcun na Drugom plenumu CK SKS 13. oktobra 1959, u kojem je istakao da je Partija svesna teškoća koje povlače teritorijalne promene, posebno u radu različitih državnih organa i organizacija, ali da su one *nužnost koju su nametnuli život i iskustva sa terena* kako bi se ostvarili veliki

⁴ Zapisnik sa sednice Izvršnog komiteta CK SKS, 12. septembar 1959, AS, D-2, K-2; Zapisnik sa sednice Izvršnog komiteta CK SKS, 28. septembar 1959, AS, D-2, K-2.

⁵ *Teritorijalne promene*, Jedinstvo, 12. oktobar 1959; *U današnjim uslovima srez je suvišna instanca*, Jedinstvo, 12. oktobar 1959.

rezultati u razvitku privrede, podizanju društvenog standarda i rešavanju prosvetnih, kulturnih i zdravstvenih potreba. Iako su partijski rukovodioci u početku smatrali da bi pre promena u Oblasti trebalo osnažiti tamošnje organizacije SK, prevagnulo je mišljenje da bi što skorije ukidanje srezova bilo korisno kako bi se *eliminisala jedna suvišna stepenica između opštine, Autonomije i Republike*. Odbačen je predlog da se na teritoriji AKMO formiraju dva velika sreza – Srez Kosovo i Srez Metohija, što je Penezić argumentovao: *U tom slučaju Oblasni odbor bi postao suvišan, pa su drugovi sa Kosmeta izašli sa predlogom da se ukinu srezovi i mi smo to prihvatili*. Tako je bio ojačan NO AKMO koji je, pored prava koja pripadaju autonomiji, mogao da vrši kompetencije srezova, odnosno *ostvareno je jedinstveno rukovođenje iz jednog centra na jednoj jedinstvenoj teritoriji*.

U diskusionom delu Plenuma, F. Hodža je naglasio važnost teritorijalnih promena sa ekonomskog aspekta koji je predviđao da Oblasni narodni odbor ubuduće budžetski bude direktno povezan sa Republikom, zatraživši da se kadrovi iz srezova ne povlače u oblasne organe nego da *ostanu na terenu i ojačaju opštinske strukture*.⁶

U drugoj polovini oktobra 1959. održane su u AKMO plenarne sednice sreskih odbora Socijalističkog saveza radnog naroda (SSRN) na kojima je kroz organizovanje zborova birača data *narodna podrška* ukidanju srezova u cilju *svestranog razvitka privrede, kulture i stvaranja materijalnih uslova za opšti napredak građana*. Tako je na proširenom plenumu Sreskog odbora SSRN u Kosovskoj Mitrovici, uz prisustvo P. Stambolića, saopšteno da se ide na stvaranje pet opština – Kosovske Mitrovice sa 44.000, Vučitrna sa 34.700, Srbice sa 24.000, Zubinog Potoka sa 16.000 i Slatine sa 11.644 stanovnika. Inače, u ovom srezu su postojale 63 privredne organizacije od kojih su se 32 nalazile u Kosovskoj Mitrovici i 23.760 učenika i 650 prosvetnih radnika od kojih u Kosovskoj Mitrovici 7.111 i 228. Na proširenom plenumu Sreskog odbora SSRN u Prištini, potpredsednik NO Bogoljub Nedeljković (1920–1986) podneo je izveštaj u kojem je predloženo ukidanje 12 od 20 opština, pri čemu bi najveće opštine bile Priština sa 58.233 i Podujevo sa 40.280 stanovnika, a najmanje Štrpce i Orlane. Na plenumu Sreskog odbora SSRN u Peći, uz prisustvo predsednika NO Pavla Jovičevića (1910–1985), saopšteno je da se planira formiranje opština Peć, Đakovica, Klina, Istok, Mališevo, Dečani i Junik, od kojih bi prve dve bile najveće sa 42.000 i 39.000 stanovnika.

U Prizrenu su sednici Sreskog odbora SSRN prisustvovali predsednik Oblasnog odbora SSRN Ismet Šaćiri (1918–1986) i član Predsedništva Kolj Široka (1922–1994), a istaknuto je da će umesto postojećih 12

⁶ Stenografske beleške sa Drugog plenuma CK SKS, 13. oktobar 1959, AS, Đ-2, K-6.

biti obrazovano 5 komuna od kojih bi najveća bila Prizren sa 52.000 stanovnika.⁷

Izvršno veće AKMO je na sednici 27. oktobra 1959. preporučilo ukidanje svih pet srezova u Oblasti i smanjivanje broja opština sa 65 na 28. Umesto prosečno po 22 naselja sa 2.432 stanovnika i površinom od 16.445 ha, nove opštine je trebalo da prosečno imaju po 47 naselja sa 28.100 stanovnika i da zahvataju površinu od 37.541 ha. U Kosovskomitrovačkom srezu planirano je ukidanje 5, u Prištinskom 12, u Pečkom 9 u Prizrenskom 6 i u Gnjilanskom 5 opština, dok bi po broju stanovnika najveća opština postala Prizren sa 53.272, po broju naselja Kosovska Mitrovica sa 81 i po površini Peć sa 54.183 ha. Izvršni komitet CK SKS je 5. novembra ocenio *pravilnom orijentaciju drugova iz Oblasnog komiteta* po pitanju kadrovskih promena i preporučio da najveći broj kadrova iz sreskih komiteta ostane u opštinama, a da se *nešto kadrova iz srezova povuče u oblasne organe kako bi se ojačao aparat*. Sutradan je Oblasno izvršno veće izvelo statistiku da se od ukupno 56.619 građana na zborovima birača za predložene promene izjasnilo 49.619 ili 87,8% i predložilo da se u nadležnosti opština nađu katastarske uprave, statistički zavodi, službe planiranja, sredstva sreskih fondova za unapređenje poljoprivrede, fondovi za kadrove i stipendije i investicioni fond, da u svim opštinama budu formirani zavodi za unapređenje školstva i da sreski sudovi ostanu aktivni i njihovo finansiranje padne na teret Oblasnog budžeta.⁸

Predstojeće teritorijalne promene je pozdravio član Izvršnog komiteta CK SKJ Svetozar Vukmanović Tempo (1912–2000), koji je na Kosmetu boravio povodom obeležavanja 15-godišnjice oslobođenja, kada ga je F. Hodža izvestio da je administrativna reorganizacija *dobro primljena među narodima* Oblasti kojima je objašnjeno da je to učinjeno u *cilju jačanja socijalističkih društvenih odnosa, decentralizacije državne uprave i stvaranja potencijala za brži razvoj Oblasti*. Pa ipak, F. Hodža je objasnio da je bilo *izvesnih lokalističkih suprotstavljanja* u Slatini i Đurakovcu koje su otklonjene i da se kod jednog broja kadrova javio strah od gubitka posla usled ukidanja srezova i nekih opština, ali da je Oblasno izvršno veće ostalo pri stavu da nijedan službenik neće ostati bez posla i da se neće smanjivati njihovi prihodi, kao i

⁷ *Naši zadaci*, Jedinstvo, 26. oktobar 1959; S. Č., *Ekonomsko jačanje komuna*, Jedinstvo, 2. novembar 1959.

⁸ *28 komuna umesto sadašnjih 65 opština*, Borba, 28. oktobar 1959; *U Oblasti 28 opština*, Jedinstvo, 2. novembar 1959; *Formiraće se i mesni komiteti*, Jedinstvo, 2. novembar 1959; *Zapisnik sa sednice Izvršnog komiteta CK SKS*, 5. novembar 1959, AS, Đ-2, K-2; T. M., *Većina birača na Kosovu i Metohiji izjasnila se za novu teritorijalnu podelu*, Borba, 6. novembar 1959; *Najveći deo funkcija srezova na Kosovu i Metohiji biće prenet na opštine*, Borba, 7. novembar 1959; *Usvojen predlog o novoj teritorijalnoj podeli*, Jedinstvo, 9. novembar 1959; *Osećamo se ponosni*, Jedinstvo, 16. novembar 1959.

da će se višak službenika uputiti na rad u administraciju privrednih organizacija ili na školovanje po skraćenom kursu. O komunalnim pitanjima je bilo reči i na Drugoj plenarnoj sednici CK SKJ, održanoj 18. i 19. novembra, kada je Dušan Petrović Šane (1914–1977) istakao: *Mi danas u Srbiji preduzimamo prilično značajne mere u pravcu proširivanja srezova i opština. Od 501 opštine ostaće 250, od 37 srezova ostaće 21 srez. Kako se vidi, ovaj broj svodimo gotovo na polovinu. Na te mere smo išli zbog toga što dosadašnji razvitak i analize nesumnjivo pokazuju, da pored svih pozitivnih rezultata koje su postigle komune, mnoge od njih i po svom teritorijalnom, ekonomskom i društvenom položaju nisu bile u stanju da ispolje veću inicijativu ni u pogledu ekonomskog razvitka ni u pogledu daljeg razvijanja socijalističkih društvenih odnosa, kao i da su im perspektive u tom pogledu bile veoma slabe. Ta analiza pokazuje da moramo ići na stvaranje takve komune i opštine koja će u društvenom i ekonomskom pogledu, u razvijanju proizvodnih snaga i razvijanju društvenih službi, u kadrovskom pogledu, biti takve da mogu da deluju kao samostalne društveno-ekonomske jedinice i zajednice.*⁹

Zakon o ukidanju srezova u AKMO je, po usvajanju u Narodnoj skupštini NRS, stupio na snagu objavljivanjem u *Službenom glasniku NRS* 5. decembra 1959. i predviđao je prestanak postojanja srezova kao političko-teritorijalnih jedinica, odnosno sreskih narodnih odbora i njihovih organa u Oblasti zaključno sa 31. decembrom 1959. godine. Tako je Narodni odbor AKMO stekao pravo da potvrđuje statute opština, donosi propise, utvrđuje ekonomske instrumente i mere, vrši izvesne poslove opština, preuzeo je sve fondove koji su saveznim i republičkim propisima predviđeni kao sreski fondovi i prava osnivača prema ustanovama i privrednim organizacijama, ali i obavezu da do 31. marta 1960. usvoji propise koji bi zamenili postojeće donete od strane sreskih narodnih odbora i saveta.

Odluka o novoj teritorijalnoj podeli komuna i ukidanju srezova u AKMO usvojena je 22. decembra 1959. na sednici Oblasnog narodnog odbora, kao i Predlog odluka o izmenama i dopunama Statuta AKMO kojima je predviđeno povećanje članova Oblasnog izvršnog veća. Tako je AKMO u 1960. godinu ušla sa sledećim opštinama: Vitina, Vučitrn, Glogovac, Gnji-lane, Dečani, Dragaš, Đakovica, Zjum, Zubin Potok, Istok, Kačanik, Klina, Kosovska Kamenica, Kosovska Mitrovica, Leposavić, Lipljan, Mališevo, Novo Brdo, Orahovac, Orlane, Peć, Podujevo, Prizren, Priština, Srbica, Suva Reka, Uroševac i Štrpce.¹⁰

⁹ Stenografske beleške sa Druge plenarne sednice CK SKJ, 18–19. novembar 1959, AJ, 507, II/20; *Dalji razvoj našeg sistema*, Jedinstvo, 23. novembar 1959.

¹⁰ *Zakon o ukidanju srezova u AKMO*, Jedinstvo, 7. decembar 1959; *Zakon o ukidanju srezova u AKMO*, Službeni glasnik NRS, 50, Beograd 1959; *Godina velikih investicionih ulaganja*, Jedinstvo, 24. decembar 1959; *Odluka o izmenama i dopunama Statuta AKMO*, Službeni list AKMO, 25, Priština 1959; *Osamostaljivanje novih komuna*, Jedinstvo, 11. januar 1960.

Teritorijalno zaokruživanje Kosova i Metohije izvršeno je na račun centralne Srbije, dodavanjem područja Leposavića i Leška koja su pripadala Raškom okrugu, kao i Pančičevog vrha na Kopaoniku. Novoformirana opština Leposavić na AKMO obuhvatala je Leposavić, Lešak i Ibarsku Slatinu, a zvanično obrazloženje ovakve državne odluke bilo je da stanovništvo ovog kraja gravitira prema Kosovskoj Mitrovici zbog zaposlenja u rudnicima i industrijskim preduzećima. Postoje, međutim, indicije da je korekcija granice izvršena na zahtev Petra Stambolića kako bi mu se na izborima osigurala ubedljiva pobeda, budući da je većina stanovništva ovog područja bila srpske nacionalnosti. Narodna Republika Srbija je time, praktično, poklonila deo svoje uže teritorije Autonomnoj Kosovsko-metohijskoj oblasti, čime je ona ojačana i utvrđena kao kompaktna autonomna jedinica. U prvoj polovini januara 1960. izabrano je 28 opštinskih komiteta SK u novim komunama u Oblasti, dok je Predsedništvo oblasnog odbora SSRN prošireno sa sedam novih članova – M. Kovačević, S. Hasani, S. Aksić, I. Kurteši, M. Krtolica, I. Pulja i M. Pljakić. Pored toga, započete su pripreme za sprovođenje opštih izbora za organe narodne vlasti u opštinama Kosova i Metohije. Osmoj oblasnoj konferenciji SKS za KM, održanoj od 13. do 15. aprila 1960, prisustvovao je organizacioni sekretar CK SKS Dušan Petrović Šane. On je pohvalio uvođenje novog komunalnog sistema istakavši da su *nacionalnim manjinama omogućena uživanja svih prava koji imaju i drugi građani Jugoslavije, posebno pravo na slobodan razvitak*, te ukazao da podizanje radničke klase i tehničke inteligencije iz redova nacionalnih manjina zahteva naročitu brigu komunista zbog čega je neophodno razvijati mrežu osnovnih i srednjih škola, kao i da je potrebno održavati *stalnu budnost komunista prema neprijateljskim oblicima propagande koju plasira rukovodstvo Albanije*. Na kraju Konferencije D. Mugoša je izabran za sekretara i Džavid Nimani (1919–2000) za organizacionog sekretara OK SKS za KM.¹¹

Formiranje Autonomne Pokrajine Kosovo i Metohija 1963. godine

Povodom 17-godišnjice oslobođenja Prištine, 19. novembra 1961. je održan veliki narodni miting tokom kojeg je na centralnom Trgu bratstva i jedinstva otkriven impozantan Spomenik revoluciji visok 25 metara, koji je

¹¹ S. Terzić, *Stara Srbija (XIX–XX vek). Drama jedne civilizacije. Raška, Kosovo i Metohija, Skopsko-tetovska oblast*, Novi Sad 2012, 34; D. T. Bataković, *Kosovo i Metohija. Istorija i ideologija*, Beograd 2007, 8; S. Aksić, *Položaj autonomnih pokrajina u ustavnom sistemu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije sa posebnim osvrtom na položaj i razvoj Autonomne Pokrajine Kosova i Metohije*, Beograd 1967, 98; M. Krasnići, *Savremene društveno-geografske promene na Kosovu i Metohiji*, Priština 1963, 286; *Sprovođenje zakona o korišćenju zemljišta, Jedinstvo*, 18. januar 1960; *Osmo oblasna konferencija SKS za Kosovo i Metohiju, 13–15. 4. 1960*, Priština 1960, 5.

u narednim godinama postao jedan od simbola grada. Tom prilikom je D. Petrović Šane izjavio da je intenziviran rad na pripremama za donošenje novog Ustava Jugoslavije, čime je bilo otvarano novo poglavlje u istoriji Kosova i Metohije. Naime, odluka o obrazovanju Komisije za ustavna pitanja pod predsedništvom Edvarda Kardelja (1910–1979), usvojena je još na zasedanju Savezne narodne skupštine 2. decembra 1960, ali je rad na donošenju novog jugoslovenskog ustava sporo tekao. U Izvršnom komitetu CK SKS održani su 14. i 18. oktobra 1961. konsultativni sastanci sa članovima sekretarijata Pokrajinskog komiteta (PK) SKS za Vojvodinu i OK SKS za KM na kojima su rukovodioci APV u načelu tražili veća ustavna prava, a funkcioneri AKMO ukazali da bi *dosadašnja praksa trebalo da ostane i da u Saveznom ustavu što se tiče autonomija ne treba ništa menjati*, što je pravdano praktičnim razlozima *da se ne izazove sumnja šiptarske manjine u to da li će im stečena prava ostati*. O istoj temi je razgovarano i na sednici Izvršnog komiteta CK SKS održanoj 20. i 24. oktobra, nakon čega je zaključeno da kod kadrova u APV i AKMO postoji *međunacionalno nepoverenje i negativna shvatanja autonomištva i birokratizma*, kao i da bi pitanje autonomnih jedinica u novim ustavnim rešenjima trebalo rešavati *uz dosledno poštovanje principa nacionalne ravnopravnosti*.¹²

Upravo u ovo vreme počela je u vrhu SKJ da sazreva misao da bi AKMO trebalo izjednačiti po nazivu, statusu i organizaciji sa APV, o čemu je definitivna odluka saopštena na proširenoj sednici Izvršnog komiteta CK SKJ 22. novembra 1961. kada je raspravljano o modalitetima ustavnih promena. Zatraživši da Federacija i dalje raspolaze fondovima koji su potrebni za razvoj zaostalih područja, E. Kardelj je po pitanju autonomnih jedinica rekao: *Mi imamo, konkretno, dve takve autonomije – u Vojvodini i na Kosovu i Metohiji. One su nastale iz vremena narodnooslobodilačkog rata, na bazi jedne političke platforme koju smo mi još pre rata, a i u toku rata, imali u pogledu tih pokrajina, tako da su te autonomije bile jedna od bitnih komponenata politike KPJ. Međutim, mi smo formalno taj problem rešili verovatno dosta neprincipijelno. U tom smislu mi smo prosto prepisali iz Staljinovog ustava one formulacije koje je u pogledu autonomija imao sovjetski ustav – u pogledu predstavljanja, delegiranja, njihovog statusa itd. Sada se postavlja pitanje da li na tome treba da ostanemo ili tu treba nešto izmeniti. Po mom mišljenju, bilo bi normalno da republički ustav konstituiše i garantuje autonomije tih oblasti. Međutim, činjenica je da je istorijski proces kod nas išao drugačije, da su te autonomije uspostavljene i garantovane saveznim ustavom i da bi sada neko menjanje u tom pravcu izgledalo kao da mi odstupamo od tog principa autonomije... Predlog koji smo mi u Ustavnoj komisiji izgradili prema tom pitanju otprilike je ovakav: da*

¹² Veliki miting u Prištini, Jedinstvo, 20. novembar 1961; Zapisnik sa sednice Izvršnog komiteta CK SKS, 20. i 24. oktobar 1961, AS, Đ-2, K-2; Neka načelna pitanja za prednacrtnog novog ustava FNRJ, novembar 1961, AJ, 507, III/87.

se konstatuju prava nacionalnih manjina, koja važe za sve bez razlike, i da se republikama da pravo da mogu da stvaraju autonomne jedinice tamo gde za to postoje nacionalni ili ekonomski ili drugi razlozi, s tim da to mora da bude potvrđeno i Saveznim ustavom na način koji u isto vreme znači i davanje saglasnosti za postavljanje i za ukidanje. Pored toga, utvrđuje se status AP Vojvodine i AP Kosova i Metohije. Na to je J. Veselinov istakao da se partijsko rukovodstvo NRS slaže sa Kardeljevim ocenama i da bi trebalo izjednačiti Vojvodinu i Kosovo i Metohiju da obe budu autonomne pokrajine, čime bi se donekle rešio problem nerazvijenosti sa kojim Srbija ima velike probleme.¹³

Na sastanku Sekretarijata OK SKS za KM 19. decembra 1961. D. Mugoša je izneo stav Izvršnog komiteta CK SKJ da će u okviru NRS i dalje postojati dve autonomne jedinice, da će pravo formiranja odnosno ukidanja autonomnih jedinica imati Republika uz saglasnost Federacije i da će povodom izbora poslanika za Veće naroda Savezne skupštine NRS delegirati 20 poslanika i Oblasni narodni odbor 5 poslanika koji će morati da budu potvrđeni u Republičkoj skupštini, kao i da će se AKMO u svim pravima i po nazivu izjednačiti sa APV, čime bi NRS stekla dve autonomne pokrajine. Predlog odluke o obrazovanju Komisije za pripremu nacрта novog statuta AKMO, za čijeg predsednika je određen D. Mugoša i za ostale članove Dž. Nimani, S. Aksić, A. Šukrija, K. Široka, H. Sulejmani, D. Dragojević, S. Hasani, R. Vukčević, V. Deva, K. Patrnogić, R. Vranići, R. Glavić, T. Simić, S. Zatrići i B. Zulević, usvojen je već 23. decembra. Prva sednica Komisije za izradu novog statuta AKMO održana je u Prištini 16. januara 1962. i na njoj je za rukovodioca operativnog Sekretarijata izabran F. Hodža, za sekretara R. Vukčević i za članove S. Aksić, A. Šukrija, S. Hasani, H. Sulejmani, K. Patrnogić, I. Đukić, V. Deva, R. Vranići i Š. Sulejmani. Cilj rada Komisije bio je da se na bazi Saveznog i Republičkog ustava izradi Nacrt statuta kojim bi bila regulisana dotadašnja praksa AKMO, uz naglašavanje da je najbitnije što će novi statut još jedanput potvrditi opravdanost postojanja AKMO.¹⁴

Načelna diskusija o novom saveznom ustavu vođena je na sednici Izvršnog veća CK SKJ, 23. i 24. aprila 1962. godine, kada je zaključeno da je Prednacrt suviše opširan, da sadrži niz ponavljanja i da bi trebalo izbeći fiksiranje izvesnih odnosa koji mogu biti podložni većim promenama ili se još

¹³ Stenografske beleške sa proširene sednice Izvršnog komiteta CK SKJ, 22. novembar 1961, AJ, 507, III/87.

¹⁴ Zbog usvajanja novog jugoslovenskog ustava, Savezna skupština je 7. aprila 1962. donela odluka o produženju trajanja njenog mandata, dok je sutradan mandat NO AKMO prolongiran na godinu dana u cilju izrade novog oblasnog statuta. Videti: Zapisnik sa sastanka Sekretarijata OK SKS za KM, 19. decembar 1961, AS, Đ-2, 218; Izabrana komisija za pripremu novog Ustava, Jedinstvo, 25. decembar 1963; Komisija za izradu novog statuta AKMO počela rad, Borba, 17. januar 1962; M. K., Počinje izrada statuta Kosova i Metohije, Jedinstvo, 22. januar 1962; Usvojen izveštaj o radu Izvršnog veća, Jedinstvo, 9. april 1962.

nalaze u razvoju, što je uticalo da se na sastanku Sekretarijata OK SKS za KM, 31. maja, formira grupa u sastavu F. Hodža, A. Šukrija, S. Aksić i Dž. Hamza, koja je trebalo da izučí i uputi predloge za reorganizaciju oblasnih organa uprave. O navedenoj temi je diskutovano na sednici Sekretarijata OK SKS za KM 18. juna, kada je F. Hodža izneo osnovne koncepcije promena prema kojima je Izvršno veće trebalo da dobije odbore – koordinacioni, za privredu, unutrašnju politiku i narodnu odbranu, dok bi se broj komisija smanjio na četiri stalne i devet povremenih. Sekretarijati i sekcije za zdravlje i socijalnu politiku i komunalne poslove objedinili bi se u jedan sekretarijat i jedan savet, a slično je predviđeno i sa sekretarijatima i save-tima za prosvetu i kulturu, kao i iz oblasti privrede, izuzev sekretarijata za finansije, za poljoprivredu i šumarstvo i za industriju i saobraćaj. Zadržali bi se Zavod za plan i Sekretarijat za opštu upravu i smanjio broj članova Izvršnog veća u skladu sa Prednactrom ustava NRS. Na kraju sastanka određen je 5. juli kao rok da se sačine konačna rešenja.¹⁵

Predsednik FNRJ Josip Broz Tito je 7. avgusta 1962. saopštio da je Nacrt novog jugoslovenskog Ustava predat Saveznoj skupštini i da je planirano da javna diskusija započne na jesen. Shodno tome, sredinom septembra održana je sednica Izvršnog odbora Oblasnog odbora SSRN na kojoj je doneta odluka da se započne sa pripremama za održavanje svenarodne diskusije o Nacrtu novog jugoslovenskog ustava, koji je preveden na albanski jezik. Prednacrt novog jugoslovenskog ustava, kojim je država menjala naziv u Socijalističku Federativnu Republiku Jugoslaviju (SFRJ), usvojen je na zajedničkoj sednici Saveznog odbora SSRNJ i Savezne skupštine, održanoj 20. i 21. septembra, nakon čega je iznet na javnu diskusiju do 10. decembra. U ekspozeu predsednika Ustavne komisije E. Kardelja istaknuto je da novi Ustav predstavlja *izraz desetogodišnje prakse izgradnje samoupravnog socijalističkog društva* i da je njegovo donošenje potrebno zbog toga što *mnogi propisi više ne odražavaju stvarno stanje socijalističkih društvenih odnosa u Jugoslaviji*, dok je u diskusionom delu F. Hodža pohvalio napore države u vezi sa uvođenjem novog komunalnog sistema i povećanom brigom o nedovoljno razvijenim područjima, posebno Kosova i Metohije. Tokom oktobra započele su diskusije o Prednacrtu saveznog ustava širom AKMO, koje su izazvale veliko interesovanje građana, a najčešće postavljana pitanja odnosila su se na imovinske probleme, pravo na rad i zapošljavanje, položaj komuna i privrednih organizacija, unapređenje poljoprivrede.¹⁶

¹⁵ Zapisnik sa sednice Izvršnog komiteta CK SKJ, 23–24. april 1962, AJ, 507, III/90; Zapisnik sa sastanka Sekretarijata OK SKS za KM, 31. maj 1962, AS, Đ-2, K-217; Zapisnik sa sastanka Sekretarijata OK SKS za KM, 18. jun 1962, AS, Đ-2, K-217.

¹⁶ J. B. Tito, *Govori i članci 1961/62*, Zagreb 1965, 331; *Pripreme za svenarodnu diskusiju o ustavu*, Jedinstvo, 17. septembar 1962; *Hronologija radničkog pokreta 1919–1979*, III, Beograd 1980, 214; *Novi Ustav je najjače zakonsko oružje za naš dalji pravilan razvitak*, Jedins-

U prvoj polovini novembra 1962. godine Narodna skupština NRS je usvojila Prednacrt novog republičkog ustava kojim je NRS menjala naziv u Socijalističku Republiku Srbiju (SRS), dok je javna diskusija bila otvorena do kraja tekuće godine. Prednacrt novog statuta kojim je AKMO menjala naziv u Autonomnu Pokrajinu Kosovo i Metohiju prihvaćen je na sednici Oblasnog narodnog odbora 7. decembra i upućen na javnu diskusiju do 15. januara 1963. godine. Prednacrt statuta APKM je predviđao postojanje Pokrajinske skupštine umesto Oblasnog narodnog odbora kao najvišeg organa narodne vlasti i društvenog samoupravljanja, ravnopravnosti i posebnih prava nacionalnih manjina, naročito u pogledu organizovanja nastave na manjinskim jezicima, obaveze pokrajinskih organa da sve propise objavljuju na srpskohrvatskom i albanskom jeziku i dužnosti radnih organizacija da pripadnicima nacionalnih manjina obezbede upotrebu maternjeg jezika u njihovom radu. Oblasno Izvršno veće je 18. februara odlučilo da se Nacrt statuta APKM razmatra do kraja marta i potom prosledi na usvajanje Narodnom odboru AKMO, dok je 16. marta održano savetovanje sa predsednicima opština i sekretarima opštinskih komiteta na kojem je zatraženo da se ubrza izrada statuta opština kako bi se Statut APKM usvojio početkom aprila. Oblasna statutarna komisija je 27. marta prihvatila Nacrt statuta APKM koji je bio usaglašen sa Nacrtima ustava SFRJ i SRS, konstatujući da je podneto 250 predloga i primedaba.¹⁷

Savezna narodna skupština je proglasila drugi po redu jugoslovenski Ustav, tzv. *Povelju samoupravljanja*, 7. aprila 1963. godine. Novim Ustavom je Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija definisana kao *savezna država dobrovoljno ujedinjenih i ravnopravnih naroda i socijalistička demokratska zajednica zasnovana na vlasti radnog naroda i samoupravljanju*, čiju teritoriju sačinjavaju teritorije socijalističkih republika. Položaj socija-

tvo, 24. septembar 1962; *U diskusijama o Ustavu posebno ukazivati na ulogu radnog čoveka u socijalističkom razvitku*, Borba, 30. septembar 1962; *Radnog čoveka treba gledati kao stvaraoca, a ne kao bezbojnu masu*, Jedinstvo, 1. oktobar 1962; *Veliko interesovanje građana*, Jedinstvo, 29. oktobar 1962; *Informacija o aktivnosti na objašnjavanju Prednacrtu ustava*, 1962, AS, D-2, K-29a.

¹⁷ Od pomenutih predloga i primedbi, najviše je bilo iz Socijalističkog saveza – 100, stručnih udruženja – 29 i organa vlasti – 24. Usvojena je 61 primedba, od kojih se 20 odnosilo na sastav Pokrajinske skupštine, 10 na dužnosti poslanika i ostale na sistematiku statuta, otvaranje škola na albanskom i turskom jeziku i na predlog da se izraz nacionalna manjina zameni terminom *narodnost*. Videti: *Prednacrt ustava Srbije dat na javnu diskusiju*, Jedinstvo, 19. novembar 1962; T. M., *Prednacrt statuta Kosova i Metohije na javnoj diskusiji*, Borba, 8. decembar 1962; *Prednacrt statuta AP Kosova i Metohije dat na javnu diskusiju*, Jedinstvo, 10. decembar 1962. T. M., *U martu novi statut AKMO*, Borba, 19. februar 1963; M. S., *Nacrt statuta Pokrajine razmatraće se u martu*, Jedinstvo, 25. februar 1963; *Sednica Ustavne komisije*, Jedinstvo, 11. mart 1963; *Statut Pokrajine biće usvojen početkom aprila*, Jedinstvo, 18. mart 1963; *Pet značajnih godina*, Jedinstvo, 25. mart 1963.

lističke republike, kao federalne jedinice, opisan je kao *državna demokratska zajednica zasnovana na vlasti radnog naroda i samoupravljanju* i bez republičke saglasnosti nisu mogle biti vršene teritorijalne promene i menjane granice. Ovako skrojen Ustav nije polazio od suverenosti republika već od suverenih prava radnih ljudi i naroda Jugoslavije, što je predstavljalo svojevrstan presedan. U pogledu autonomija, Ustav je definisao autonomne jedinice kao svoje kategorije, odnosno kao vrstu *društveno-političke zajednice koju republika može obrazovati na područjima posebnog nacionalnog sastava ili na područjima s drugim osobenostima*, pri čemu je *osnivanje ili ukidanje autonomne pokrajine stupalo na snagu kada se potvrdi u Ustavu Jugoslavije*. Autonomna Kosovsko-metohijska Oblast izjednačena je u pravima sa AP Vojvodinom, tako da je njen naziv promenjen u Autonomnu Pokrajinu Kosovo i Metohiju. U Ustavu je navedeno da su ove dve pokrajine u sastavu Socijalističke Republike Srbije (SRS), što je 1945. godine ustanovljeno odlukom *Narodne skupštine NR Srbije na osnovu izražene volje stanovništva ovih područja*, a njihova prava i dužnosti i osnovna načela o organizaciji utvrđivao je Ustav SRS. Autonomne pokrajine su i dalje bile predstavljane u Saveznoj skupštini sa po 5 poslanika koji su bili u sastavu republičke delegacije zbog čega je SRS imala ukupno 20 poslanika.¹⁸

Novi Ustav Srbije, kojim je ona promenila naziv iz narodne u socijalističku republiku, proglašen je u Narodnoj skupštini NRS 9. aprila 1963. i njime je ona bila definisana kao *državna socijalistička demokratska zajednica naroda Srbije*. U glavi VI utvrđena su prava i dužnosti autonomnih pokrajina, načela organizacije vlasti, njihov odnos prema republičkim organima, normativna ovlašćenja i izvori prihoda. Organizacija vlasti u autonomijama postala je istovetna republičkoj, odnosno autonomne pokrajine su imale stalne izvore prihoda koji su godišnje bili utvrđivani zakonom i to iz priho-

¹⁸ Saveznu narodnu skupštinu, kao organ društvenog samoupravljanja, činilo je pet veća – Savezno, Privredno, Prosvetno-kulturno, Zdravstveno-socijalno i Organizacionopolitičko. U nadležnosti Federacije potpadali su briga o zaštiti suverenih prava i ravnopravnost naroda, raspodeli društvenog dohotka, privrednog razvitka zemlje i osnovnih sloboda i prava čoveka i građanina. Funkcija predsednika Republike, koji je mogao biti biran dva puta na mandat od po četiri godine, bila je odvojena od funkcije predsednika SIV-a. Ustanovljeni su Ustavni sud i Savet federacije. Videti: D. B. P., *Usvojen Nacrt statuta APKM*, Jedinstvo, 1. april 1963; *Ustav SFRJ sa ustavima socijalističkih republika i statutima pokrajina*, Beograd 1963; B. Petranović, *Istorija Jugoslavije 1918–1989*, III..., 351; Lj. Dimić, *Istorija srpske državnosti*, III..., 376; K. Nikolić, *Srbija u Titovoj Jugoslaviji (1941–1980)*, Beograd 2011, 244; S. K. Pavlović, *Srbija. Istorija iza imena*, Beograd 2004, 207; R. Rajović, *Autonomija Kosova. Istorijsko-pravna studija*, Beograd 1985, 274; D. Bogdanović, *Knjiga o Kosovu*, Beograd 1986, 296; Đ. Slijepčević, *Srpsko-arbanški odnosi kroz vekove sa posebnim osvrtom na novije vreme*, Minhen 1974, 346; *Kosovo i Metohija u srpskoj istoriji*, Beograd 1989, 383; K. Salju, *Nastanak, razvoj, položaj i aspekti autonomnosti Socijalističke Autonomne Pokrajine Kosovo u Socijalističkoj Jugoslaviji*, Priština 1985, 43; *Kosovo i Metohija 1943–1963*, Priština 1963, 155.

da republike koji se ostvaruju na teritoriji pokrajine, dok su opštine i srezovi mogli da ustupe deo svojih sredstava autonomnoj pokrajini za ostvarivanje zadataka od zajedničkog interesa. Najviši organ vlasti i organ društvenog samoupravljanja u pokrajini bila je pokrajinska skupština sastavljena od pokrajinskog veća i jednog ili više veća radnih zajednica, koja je donosila odluke i propise i čiji poslanici su bili delegati sa teritorije pokrajine. Izvršno veće je bilo političko-izvršni organ pokrajine, a organi uprave su bili pokrajinski sekretarijati. APV i APKM su bile izjednačene u pogledu pravosuđa i imale su odeljenja Vrhovnog suda Srbije u Novom Sadu i Prištini. Pokrajina je takođe mogla u raspodeli normativnih ovlašćenja da odstupi od republičkog zakonodavstva kako bi pojedina pitanja uredila samostalno donošenjem dopunskih pokrajinskih propisa. No, stavovi koje je Republičko izvršno veće donosilo i uputstva republičkih organa bili su obavezujući za političko-izvršne organe i organe uprave autonomija, što je u kasnijem periodu izazivalo česte kritike i nazadovoljstva pokrajinskih funkcionera.¹⁹

Ustav SRS je u Glavi III uredio položaj narodnosti – kako je glasilo novi termin za nacionalne manjine, a u članovima 82–86 dužnosti autonomnih pokrajina u ovoj oblasti. U nabrojanju nacionalnih manjina u Srbiji, Albanci (originalno navedeno – *Šiptari*) kao najbrojniji bili su prvi pomenu ti, a sve nacionalne manjine bile su *u svemu ravnopravne i imale ista prava i dužnosti, određene ustavom i zakonom, kao i ostali građani republike Srbije i uživale pravo slobodne upotrebe svog jezika, izražavanja i razvijanja svoje kulture i osnivanja ustanova koje obezbeđuju ova prava*. Tako je bilo omogućeno osnivanje škola sa nastavom na jezicima nacionalnih manjina, pravo upotrebe maternjeg jezika u postupku kod državnih organa i organizacija koja vrše javna ovlašćenja i da se u autonomnim pokrajinama, gde živi veći broj pripadnika narodnosti, zakonom definiše vođenje administracije i na jeziku narodnosti u državnim organima i ustanovama koje vrše javna ovlašćenja. Suštinski posmatrano, autonomija autonomnih pokrajina je bila zajamčena Ustavom SFRJ, što potvrđuje činjenica da SRS više nije imala slobodu da ih ukine, dok je u oblasti zakonodavne i izvršne vlasti zadržan uglavnom raniji uobičajen odnos između republičke vlasti i teritorijalne autonomije. Osim toga, pokrajinska skupština je donosila statut pokrajine koji je morao biti u skladu sa Ustavima SFRJ i SRS. Shodno tome, na zasedanju Narodnog odbora AKMO 10. aprila proglašen je novi Statut Autonomne Pokrajine Kosovo i Metohija, koji je D. Mugoša nazvao *Poveljom bratstva i jedinstva*

¹⁹ *Ustav SFRJ sa ustavima socijalističkih republika i statutima pokrajina*, Beograd 1963; R. Rajović, *Autonomija Kosova...*, 274; Lj. Dimić, *Istorija srpske državnosti*, III..., 376; K. Nikolić, *Srbija...*, 244; D. Bogdanović, *Knjiga...*, 296; Đ. Slijepčević, *Srpsko...*, 346; *Kosovo i Metohija u srpskoj...*, 383; *Kosovo i Metohija 1943–1963...*, 155; K. Saliu, *Nastanak...*, 43; Proglašen Statut APKM, *Jedinstvo*, 15. april 1963.

naroda Kosova i Metohije, nakon čega je obrazovana Komisija za izbor poslanika Skupštine APKM na čelu sa sudijom Okružnog suda u Prištini Dževdetom Palaskom.²⁰

Treći po redu Statut APKM definisao je ovu pokrajinu kao *društveno-političku zajednicu u Socijalističkoj Republici Srbiji zasnovanu na samoupravljanju i vlasti radnog naroda*, obavezavši radne ljudi u svojim pravima i dužnostima da *ostvaruju društveno samoupravljanje i stvaraju uslove za razvitak privrede i društvenih službi i razvijaju bratstvo i jedinstvo među nacionalnostima Pokrajine, kao i sa svim narodima koji žive u SRS i SFRJ*. U glavi II određena su prava i dužnosti APKM: stara se o razvoju privrednih i drugih društvenih delatnosti i o razvoju društvenog samoupravljanja i socijalističkih društvenih odnosa na svojoj teritoriji, uređuje organizaciju pokrajinskih organa i donosi Statut Pokrajine, određuje način izbora poslanika Pokrajinske skupštine, određuje poslove od opšteg interesa za Pokrajinu u oblasti privrede, prosvete i kulture, narodnog zdravlja, socijalnog staranja i u komunalno-stambenoj delatnosti, odlučuje o korišćenju pokrajinskih sredstava, stara se o sprovođenju zakona i drugih saveznih i republičkih propisa i o održavanju javnog reda i mira, neposredno izvršava propise kada je za to izričito ovlašćena, vrši nadzor u pogledu izvršavanja zakona od strane srezova i njihovih organa, ostvaruje društveni nadzor na teritoriji pokrajine, osniva radne organizacije i druge samoupravne ustanove, organe i službe, pruža pomoć opštinama i srezovima u ostvarivanju njihovih prava i dužnosti i vrši druge poslove određene republičkim zakonom. Pokrajinsku skupštinu sačinjavali su delegati opština i ona je bila najviši organ vlasti i organ društvenog samoupravljanja, a sastojala se od pet veća: Pokrajinskog, Privrednog, Organizaciono-političkog, Socijalno-zdravstvenog i Prosvetno-kulturnog. Broj delegata Pokrajinskog veća bio je 70 i ostalih veća po 50, odnosno ukupno 270 poslanika. Svaka opština sa Kosova i Metohije na izborima je birala po jednog poslanika u svako veće, dok su se ostali delegati birali prema broju stanovnika svake opštine.²¹

U pogledu položaja nacionalnih manjina – narodnosti, Statut APKM je posebno razradio prava Albanaca (originalno navedeno *Šiptara*) i Turaka u glavi II stav 39, koji su imali pravo na upotrebu maternjeg jezika u organima vlasti i samoupravljanja, vođenju administracije i u razvijanju škola i drugih ustanova na jezicima ovih nacionalnih manjina. Vođenje administracije na albanskom (originalno navedeno *šiptarskom*) i turskom jeziku bilo je moguće u postupku kod pokrajinskih organa, okružnih sudova, ustanova i drugih organizacija koje ostvaruju prava i dužnosti Pokrajine, prilikom podnošenja molbi, žalbi, tužbi i drugih podnesaka, u slučaju izdavanja

²⁰ Isto.

²¹ Isto.

rešenja, presuda, svedočanstava, uverenja, potvrda i drugih akata kojima su bila rešavana njihova prava i obaveze. Obim i način vođenja administracije na ovim jezicima određivale su opštine i radne organizacije na svojim teritorijama kroz svoje statute.²² Sredinom aprila 1963. u APKM su istaknuti kandidati za poslanike Savezne i Republičke skupštine, a jedan od najvećih predizbornih mitinga bio je održan 23. maja 1963. u Kosovskoj Mitrovici kada je pred oko 50.000 građana kandidat za poslanika P. Stambolić posebno kritikovao antijugoslovenske izjave albanskog i kineskog rukovodstva povodom proglašenja novog Ustava SFRJ, dok je F. Hodža konstatovao da su *Šiptari u Jugoslaviji našli svoju sreću i put u lepšu budućnost u bratskoj zajednici sa ostalim jugoslovenskim narodima*.²³

Izbori za predstavnike skupština opština održani su 26. maja i za poslanike Savezne i Republičke skupštine 16. juna 1963. u APKM. Prva sednica Pokrajinske skupštine Kosova i Metohije održana je 18. juna i na njoj je za predsednika ovog tela izabran Stanoje Aksić (1921–1970), za predsednika Pokrajinskog veća M. Malići, Privrednog veća S. Jusufi, Prosvetno-kulturnog veća E. Plana, Organizaciono-političkog veća D. Dragojević i Socijalno-zdravstvenog veća R. Mladenović. Za predsednika Pokrajinskog izvršnog veća izabran je A. Šukrija, dok su ostali članovi bili V. Deva, T. Simić, S. Hasani, H. Mustafa, R. Glavić, B. Nedeljković, I. Pulja i N. Gaši. Od 270 poslanika Pokrajinske skupštine njih 36 bilo je sa visokom stručnom spremom, 76 sa višom, 89 sa srednjom i 69 sa nižom. Na prvoj sednici Pokrajinskog izvršnog veća, održanoj 19. juna, obrazovana su tri odbora – Odbor za unutrašnju politiku pod S. Hasanijem, Odbor za društveni nadzor pod T. Simić i Odbor za opšta privredna pitanja pod V. Devom. Na plenumu Pokrajinskog komiteta SSRN za predsednika Pokrajinskog odbora SSRN izabran je Dž. Nimani, za potpredsednika Ž. Ćurčić i za sekretara I. Đukić. Na plenumu Pokrajinskog komiteta (PK) SKS za KM, održanom krajem juna, umesto Dž. Nimanija za novog organizacionog sekretara izabran je I. Kurteši.²⁴

²² Isto.

²³ *Istaknuti kandidati za poslanike Savezne i Republičke skupštine*, Jedinstvo, 22. april 1963; *Naš Ustav je snaga koja pokreće, orijentiše i deluje da brže idemo napred*, Jedinstvo, 27. maj 1963.

²⁴ Kada su u pitanju pokrajinski sekretari, za poljoprivredu i šumarstvo izabran je B. Radonjić, za opšte privredne poslove R. Sapundžija, za industriju i saobraćaj – A. Bakali, za budžet i opštu upravu – K. Patrnogić, za narodno zdravlje i socijalnu politiku – M. Balabani, za prosvetu i kulturu – K. Deva, za unutrašnje poslove – M. Mijušković, za trgovinu Dž. Džabiri, za narodnu odbranu – I. Jurjević i za poslove finansija R. Agaj. Videti: *Za nova pregnuća i uspehe*, Jedinstvo, 3. jun 1963; *Poslanici veća radnih zajednica Savezne narodne skupštine sa područja Kosova i Metohije*, Jedinstvo, 10. jun 1963; *Nova skupština u novoj sali*, Jedinstvo, 17. jun 1963; *Za predsednika Skupštine Kosova i Metohije izabran je Stanoje Aksić*, Borba, 19. jun 1963; *Izgrađivati nove demokratske oblike*, Jedinstvo, 24. jun 1963; *Imenovani*

Time je proces prerastanja Autonomne Kosovsko-metohijske oblasti u Autonomnu Pokrajinu Kosovo i Metohiju bio okončan, pri čemu se može uočiti da je on imao podršku najvišeg rukovodstva SKJ koje je smatralo će se na taj način sa jedne strane dati podstrek bržem ekonomskom napretku ovog prostora, a sa druge strane podstaći Albance, kao većinsko stanovništvo Kosova i Metohije, da se aktivnije integrišu u jugoslovensku federaciju.

Miomir Gatalović

TRANSFORMATION OF THE AUTONOMOUS KOSOVO METOHIIJA
REGION INTO AUTONOMOUS PROVINCE OF KOSOVO AND METOHIIJA
1959–1963

Summary

Plan for disbandment of the five districts and enlargement of the municipalities from 65 to 28 in the Autonomous Kosovo-Metohija Region was announced at the meeting of the Executive Committee of the Central Committee on the 12th September 1959. The Plan was confirmed at the session of the Regional Committee of the Communist Party of Serbia for Kosovo-Metohija on 10th October same year. The Law which approved disbandment of mentioned districts was adopted by the National Assembly of Republic of Serbia, and started to be applied from 1st January 1960. Creation of the new Kosovo-Metohija's Leposavic district territory was performed at the expense of central Serbia. The idea of equalization of Autonomous Kosovo Metohija with the other Serbian Provincem the Autonomous Province of Vojvodina Region matured as part of the adoption of the new Yugoslav constitution. It was announced at the meeting of the Executive Committee of the Yugoslav Central Committee on 22nd November 1961.

The new Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia was adopted on 7th April 1963. It has approved the creation of the Autonomous Province of Kosovo and Metohija as a part of the Socialist Republic of Serbia. These changes were confirmed by the Constitution of the Serbia and the Statute of Kosovo-Metohija which were adopted on 9th and 10th April 1963. The autonomy of both provinces in Serbia was guaranteed by the Yugoslavia Constitution. Serbia had no longer the rights to abrogate them. The highest authority in Autonomous Province of Kosovo

and Metohija became the Provincial Assembly with five councils and 270 seats. The fundamental rights of the two most numerous national minorities – Albanians and Turks were especially developed. Territorial completion of Kosovo and Metohija province and its transformation from region to the province status was wholeheartedly supported the highest leadership of the Yugoslav Communist Party leadership. The highest Yugoslav circles believed that the change of the status would be followed by the rapid economic progress of the region. On the other hand, it was administrative and constitutional change will allowed Albanians, as the majority population Kosovo and Metohija, to actively integrate into the Yugoslav federation.